

LBRIS

We know
books

RĂZBOI ȘI PACE

Lev Tolstoi

Traducere din limba rusă și note
NICOLAE ILIESCU

LITERA
București

Cuprins

Partea întâi.....	5
Partea a doua	151
Partea a treia.....	271
Partea a patra.....	397
Partea a cincea	465

LBRIS

We know
books

PARTEA ÎNTÂI

I

– *Eh bien, mon prince, Gênes et Lucques ne sont plus que des apanages, des domeni, de la famille Buonaparte. Non, je vous prévins, que si vous ne me dites pas que nous avons la guerre, si vous vous permettez encore de pallier toutes les infamies, toutes les atrocités de cet Antéchrist (ma parole, j'y crois) je ne vous connais plus, vous n'êtes plus mon ami, vous n'êtes plus robul meu credincios, comme vous dites.*¹ Ah, bună seara, bună seara, prințe. *Je vois que je vous fais peur*², ia loc, te rog, vreau să-mi spui totul.

Astfel perora în iulie 1805 faimoasa Anna Pavlovna Schèrer, domnișoară de onoare și confidentă a împărătesei Maria Feodorovna, întâmpinându-l pe prințul Vasili, demnitar important, care sosise cel dintâi la serata ei. Anna Pavlovna tușise vreo câteva zile, avusese *gripă*, cum zicea ea (*gripă* era atunci un cuvânt nou și nu-l folosea decât puțină lume). Toate bilețelele, expediate de dimineață cu un lacheu chipeș, conțineau, fără deosebire, același mesaj: „*Si vous n'avez rien de mieux à faire, monsieur le comte (sau mon prince), et si la perspective*

¹ Ei bine, prințe, Genova și Lucca nu sunt decât domeniile familiei Bonaparte. Nu, te previn, dacă nu-mi vei spune că suntem în război, dacă îți vei mai permite să scuzi toate infamiile, toate atrocitățile acestui Antihrist (zău, eu cred că este Antihrist), nu te mai cunosc, nu mai ești prietenul meu, nu mai ești robul meu credincios, cum spui dumneata. (în limba franceză în original)

² Văd că te sperii. (în limba franceză în original)

*de passer la soirée chez une pauvre malade ne vous effraye pas trop, je serai charmée de vous voir chez moi entre 7 et 10 heures. Annette Schérer.*¹

– *Dieu, quelle virulente sortie!*² răspunse prințul intrând, cătuși de puțin tulburat de această primire.

Purta mundir de curtean, ciorapi, ghete, zorzoane și decorații, iar pe fața lătăreată avea o expresie senină.

Vorbea acea franceză elegantă, în care nu numai că vorbeau, ci și gândeau bunicii noștri, și cu acele intonații protectoare, proprii unui om important, îmbătrânit în societatea înaltă și pe lângă curtea imperială.

Se apropie de Anna Pavlovna, îi sărută mâna, prezentându-i chelia lui parfumată, strălucitoare, și se așează comod pe canapea.

– *Avant tout, dites-moi, comment vous allez, chère amie?*³ Liniștește-mă, spuse el fără să-și schimbe vocea și nici tonul în care, alături de bună-cuviință și simpatie, răzbăteau nepăsare și chiar ironie.

– Cum poți să fii sănătoasă... când suferi din punct de vedere moral? Poți oare, când ești om cu simțire, să rămâi netulburat în vremurile noastre? rosti Anna Pavlovna. Sper că rămâi la mine toată seara?

– Și ce să fac cu recepția ambasadorului englez? Astăzi e miercuri. Trebuie neapărat să fiu prezent, spuse prințul. Fiica mea trece să mă ia. Mă duce acolo.

– Credeam că recepția de astăzi a fost contramandată. *Je vous avoue que toutes ces fêtes et tous ces feux d'artifice commencent à devenir insipides.*⁴

¹ Dacă nu aveți nimic mai bun de făcut, domnule conte (sau prințe), și dacă perspectiva de a vă petrece o seară la o biată bolnavă nu vă sperie prea tare, voi fi nespus de fericită să vă văd la mine între orele 7 și 10. Annette Schérer. (în limba franceză în original)

² Dumnezeuule, ce izbucnire înverșunată! (în limba franceză în original)

³ Mai întâi, să-mi spui cum îți merge cu sănătatea, dragă prietenă? (în limba franceză în original)

⁴ Mărturisesc că toate aceste recepții și focuri de artificii au început să devină plictisitoare. (în limba franceză în original)

– Dacă s-ar fi știut că aceasta e dorința dumitale, recepția ar fi fost contramandată, roști prințul, din obișnuință, ca un automat, spunând lucruri care nu voia, de fapt, să fie crezute.

– *Ne me tourmentez pas. Eh bien, qu'a-t-on décidé par rapport à la dépêche de Novosilzoff? Vous savez tout.*¹

– Cum să-ți spun? roști prințul pe un ton rece, plictisit. *Qu'a-t-on décide? On a décidé que Buonaparte a brûlé ses vaisseaux, et je crois que nous sommes en train de brûler les nôtres.*²

Prințul Vasili vorbea întotdeauna alene, precum își rostește un actor rolul într-o piesă veche. Anna Pavlovna Schèrer, dimpotrivă, în ciuda celor patruzeci de ani ai săi, era plină de însuflețire și de elan.

Entuziasmul îi statornicise faima în societate, și, uneori, când nu avea chef, ca să nu înșele așteptările celor care o cunoșteau, se prefăcea entuziastă. Surâsul cuminte, care strălucea veșnic pe chipul Annei Pavlovna, deși nu se prea potrivea cu trăsăturile ei cam veștejite, exprima, ca la copiii răsfățați, conștiința necurmată a cusurului său adorabil, pe care nu vrea, nu poate și nu găsește de cuviință să și-l îndrepte.

Pe la mijlocul discuției privind situația politică, Anna Pavlovna se înflăcăără.

– Ah, să nu-mi vorbești mie de Austria! Poate că nu înțeleg eu, însă Austria n-a dorit niciodată și nu dorește război. Ea o să trădeze. Numai Rusia poate să fie salvatoarea Europei. Binefăcătorul nostru își cunoaște menirea înaltă și îi va rămâne credincios. Este singurul lucru în care cred. Bunului și admirabilului nostru suveran îi va reveni un rol magnific în lume, el este atât de virtuos și de bun, încât Dumnezeu o să-l ajute, iar el își va împlini menirea și va strivi hidra revoluției, care în prezent este și mai cumplită în persoana acestui ucigaș și nelegiuit. Doar noi putem să răscumpărăm sângele celui fără de prihană. Te întreb, pe cine putem să ne bizuim?... Anglia, cu spiritul ei

¹ Nu mă chinui. Ei bine, ce s-a hotărât în legătură cu depeșa lui Novosilțov? Dumneata, care le știi pe toate. (în limba franceză în original)

² Ce au hotărât? Au hotărât că Bonaparte nu și-a lăsat nici o portiță de scăpare, și noi, de asemenea, cred că suntem gata să facem ca el. (în limba franceză în original)

negustoresc, nu va înțelege și nici nu va putea să înțeleagă întreaga noblețe a sufletului împăratului Alexandru. Ea a refuzat să evacueze Malta. Vrea să știe, să surprindă, gândul ascuns al acțiunilor noastre. Ce i-au spus lui Novosilțov?... Nimic. Ei n-au înțeles și nici nu pot să înțeleagă abnegația împăratului nostru, care nu dorește nimic pentru sine și dorește totul pentru binele lumii. Și ei ce au făgăduit? Nimic. Chiar dacă au făgăduit ceva – tot degeaba! Prusia a și declarat că Bonaparte este invincibil și că Europa întreagă este cu totul neputincioasă în fața lui... Eu nu cred nici un cuvânt din ce spune Hardenberg ori Haugwitz. *Cette fameuse neutralité prussienne, ce n'est qu'un piège.*¹ Eu nu cred decât într-unul Dumnezeu și în destinul excepțional al iubitului nostru împărat. El va salva Europa!

Ea se opri brusc, și un surâs ironic, destinat propriei înflăcăării, îi lumină fața.

– Cred, spuse prințul zâmbind, că de te-ar fi trimis pe dumneata în locul dragului nostru Wintzengerode, ai fi smuls cu forța acordul regelui prusac. Ești foarte elocventă. Îmi oferi un ceai?

– Îndată. *À propos*, adăugă ea, liniștindu-se, astăzi o să am doi oaspeți foarte interesanți, *le vicomte de Mortemart, il est allié aux Montmorency par les Rohans*², una dintre cele mai bune familii din Franța. Este unul dintre emigranții marcanți, adevărați. Apoi, *l'abbé Morio*³, cunoști această minte sclipitoare? A fost primit de suveran. Știi?

– A! O să fiu tare bucuros, rosti prințul. Spune-mi, adăugă el neglijent, de parcă tocmai își amintise ceva fără importanță, când ceea ce întreba constituia, de fapt, scopul principal al vizitei lui, spune-mi, este adevărat că *l'impératrice-mère*⁴ dorește numirea baronului Funke ca prim-secretar la ambasada din Viena? *C'est un pauvre sire ce baron, à ce qu'il paraît*⁵

¹ Această faimoasă neutralitate a Prusiei nu este decât o capcană. (în limba franceză în original)

² Apropos... viconte de Mortemart, el se înrudește cu Montmorency prin familia Rohan. (în limba franceză în original)

³ Abatele Morio (în limba franceză în original)

⁴ Împărăteasa-mamă. (în limba franceză în original)

⁵ După cât se pare, acest baron este un om de nimic. (în limba franceză în original)

Prințul Vasili dorea să dobândească numirea fiului său în acest post, pe care alții, prin mijlocirea împărătesei Maria Feodorovna, se străduiau s-o obțină pentru baron.

Anna Pavlovna aproape închise ochii în semn că nici ea, nici altcineva nu pot să judece hotărârile împărătesei.

– *Monsieur le baron de Funke a été recommandé a l'impératrice-mère par sa soeur*¹, doar atât spuse ea pe un ton indispus și sec.

Când Anna Pavlovna aminti de împărăteasă, pe fața ei se așternu brusc o expresie sinceră de adânc respect și devotament, amestecată cu tristețe, ceea ce se întâmpla de fiecare dată când în conversație pomenea de augusta ei protectoare. Ea spuse că Maiestatea Sa a binevoit să-i arate baronului Funke *beaucoup d'estime*².

Prințul tăcu nepăsător. Anna Pavlovna, cu iscusința și promptitudinea proprie femeilor de la curte, voia să-i dea un bobârnac peste nas prințului pentru că îndrăznise să se exprime astfel despre o persoană recomandată împărătesei și în același timp să-l consoleze.

– *Mais, à propos de votre famille*³, știi că fiica dumitale, de când iese în societate, *fait les délices de tout le monde. On la trouve belle comme le jour*.⁴

Prințul se înclină în semn de respect și recunoștință.

– Adeseori mă gândesc, continuă Anna Pavlovna după o clipă de tăcere, dându-se mai aproape de prinț și zâmbindu-i duios, lăsând parcă să se înțeleagă că discuția politică și cea mondenă luaseră sfârșit, iar acum urma să înceapă una intimă, adeseori mă gândesc cât de nedrept se împarte norocul în viață. De ce ți-a dat soarta doi copii atât de reușiți (în afară de Anatol, mezinul dumitale, care nu-mi place deloc, intercala ea fără drept de apel, ridicându-și sprâncenele), niște copii

¹ Domnul baron Funke a fost recomandat împărătesei-mamă de către sora ei. (în limba franceză în original)

² Mult respect. (în limba franceză în original)

³ Dar, apropo de familia dumitale (în limba franceză în original)

⁴ Constituie desfătarea întregii societăți. Toată lumea o găsește frumoasă ca lumina dimineții. (în limba franceză în original)

încântători? Și dumneata îi prețuiești mai puțin decât oricine și de aceea nu ești vrednic de ei.

Și pe buze îi flutură zâmbetul ei plin de entuziasm.

– *Que voulez-vous? Lavater aurait dit que je n'ai pas la bosse de la paternité*¹, spuse prințul.

– Gata cu gluma. Voiam să discut serios cu dumneata. Știi, sunt nemulțumită de mezinul dumitale. Fie vorba-ntre noi (pe față i se așternu o umbră de tristețe), s-a vorbit de el la Maiestatea Sa, toată lumea te compătimizește...

Prințul nu răspunse, ea însă, tăcută, privindu-l semnificativ, aștepta răspunsul. Prințul Vasili făcu o grimasă.

– Ce să fac? rosti el în cele din urmă. Dumneata știi că pentru educația lor am făcut tot ce poate face un tată, și amândoi au ieșit *des imbéciles*². Ippolit, cel puțin, este un prost potolit, dar Anatol – unul turbulent. Este singura diferență, spuse el, zâmbind mai însuflețit și mai nefiresc ca de obicei, în timp ce cutele adânci formate în jurul gurii exprimau cu deosebită pregnanță ceva neașteptat de grosolan și neplăcut.

– Oare de ce au parte de copii niște oameni ca dumneata? Dacă n-ai fi tată, n-aș avea ce să-ți reproșez, zise Anna Pavlovna ridicându-și ochii îngândurată.

– *Je suis votre*³ rob credincios, *et à vous seule je puis l'avouer*. Copiii mei – *ce sont les entraves de mon existence*⁴. Asta-i crucea mea. Așa cred eu. *Que voulez-vous...*?⁵ – și tăcu, exprimând printr-un gest că se resemnează în fața destinului nemilos.

Anna Pavlovna îl privea dusă pe gânduri.

– Nu te-ai gândit niciodată să-l însori pe Anatol, fiul dumitale risipitor? Se spune, continuă ea, că fetele bătrâne *ont la manie des mariages*⁶. Eu nu mă simt împovărată de această

¹ Ce să-i faci? Lavater ar fi spus că n-am vocația paternității. (în limba franceză în original)

² Niște imbecili. (în limba franceză în original)

³ Sunt al dumitale (în limba franceză în original)

⁴ Și numai dumitale pot să-ți mărturisesc. Copiii mei sunt povara vieții mele. (în limba franceză în original)

⁵ Ce să-i faci? (în limba franceză în original)

⁶ Au mania pețitului. (în limba franceză în original)

slăbiciune, însă am *une petite personne*¹, care este foarte nefericită lângă părintele ei, *une parente à nous, une princesse*² Bolkonskaia.

Prințul Vasili nu răspunse, deși cu agerimea proprie oamenilor de lume arătă printr-o mișcare din cap că înregistrase spusele Annei Pavlovna.

– Zău, dacă ai ști dumneata că acest Anatol mă costă patruzeci de mii de ruble pe an, spuse prințul, nefiind pesemne în stare să-și stăvilească torentul întunecat al gândurilor. Ce-o să fie peste cinci ani dacă totul va merge tot așa? urmă el după câteva clipe de tăcere. *Voilà l'avantage d'être père*.³ Și e bogată prințesa dumitale?

– Tatăl ei este foarte bogat și zgârcit. Trăiește la țară. Îl știi, este vestitul prinț Bolkonski, aflat în retragere încă de pe vremea răposatului împărat și poreclit „regele Prusiei“. Este un om foarte inteligent, dar cu ciudățenii și dificil. *La pauvre petite est malheureuse comme les pierres*.⁴ Are și un frate care s-a căsătorit de curând cu Lise Meinen. Este aghiotantul lui Kuruzov. Va fi și el prezent astăzi la serata mea.

– *Écoutez, chère Annette*⁵, rosti prințul, apucând-o brusc de mână pe interlocutoarea sa și aplecând-o ușor în jos. *Arrangez-moi cette affaire et je suis votre* cel mai credincios rob *à tout jamais*⁶ (rop, *comme mon vătaf m'écrit des*⁷ rapoarte: r-o-p, cu p). Este de familie bună și e bogată. Tocmai ce-mi trebuie.

Și cu gesturile grațioase, libere și familiare, care îi erau caracteristice, luă mâna domnișoarei de onoare, o sărută, apoi i-o scutură ușor, după care se prăvăli în fotoliu uitându-se în altă parte.

– *Attendez*, rosti Anna Pavlovna, după o clipă de chibzuință. Chiar astăzi o să vorbesc cu Lise (*la femme du jeune*

¹ O domnișoară. (în limba franceză în original)

² O rudă de-a noastră, o prințesă (în limba franceză în original)

³ Iată avantajul de a fi tată (în limba franceză în original)

⁴ Sărăcuța, e tare nefericită. (în limba franceză în original)

⁵ Ascultă, dragă Annette. (în limba franceză în original)

⁶ Aranjează-mi afacerea asta și sunt pentru totdeauna al dumitale. (în limba franceză în original)

⁷ Cum îmi scrie vătaful meu (în limba franceză în original)

Bolkonski)¹. Și, poate, totul se va aranja. *Ce serra dans votre famille que je ferai mon apprentissage de vieille fille.*²

II

Salonul Annei Pavlovna începuse să se umple încetul cu încetul. Era prezentă marea aristocrație a Petersburgului, oameni foarte diferiți ca vârstă și caracter, dar asemănători prin societatea în care trăiau. Veni fiica prințului Vasili, frumoasa Hélène, care trecuse să-și ia tatăl la recepția ambasadorului. Era în rochie de bal împodobită cu monograma împărătesei. Veni și tânăra, micuța prințesă Bolkonskaia, cunoscută drept *la femme la plus séduisante de Petersbourg*³, care se căsătorise iarna trecută, iar acum nu mai ieșea în marea societate din pricină că era însărcinată, dar mai frecventa încă seratele în cerc restrâns. Veni prințul Ippolit, fiul prințului Vasili, împreună cu Mortemart, pe care îl și prezentă; veni și abatele Morio, și mulți alții.

– „N-ați văzut-o încă“ sau: „N-ați cunoscut-o pe *ma tante*?“⁴ spunea Anna Pavlovna oaspeților care intrau și, foarte serioasă, îi conducea spre o bătrânică înzorzonată cu funde, care se ivise dintr-o cameră alăturată îndată ce musafirii începuseră să sosească; le spunea numele, mutându-și privirea de la oaspete la *ma tante*, pe urmă se depărta.

Toți invitații oficiau ritualul închinării dinaintea acestei mătuși necunoscute, care nu interesa pe nimeni și nimeni nu avea trebuință de ea. Anna Pavlovna urmărea cu duioșie și participare solemnă acest ritual, aprobându-l tăcută. *Ma tante* vorbea fiecăruia, folosind mereu aceleași expresii, despre sănătatea lui, despre sănătatea Maiestații Sale, care, slavă Domnului, acum era bună. Toți cei care se apropiau, din politețe, nu lăsau să

¹ Stai puțin... Liza (soția tânărului Bolkonski) (în limba franceză în original)

² În familia dumitale o să deprind meseria de fată bătrână. (în limba franceză în original)

³ Femeia cea mai seducătoare din Petersburg (în limba franceză în original)

⁴ Mătușa mea (în limba franceză în original)

se vadă vreo grabă, dar se îndepărtau de bătrânică cu un sentiment de ușurare, ca după îndeplinirea unei obligații foarte dificile, pentru ca pe urmă, toată seara, să nu se mai apropie deloc de ea.

Tânăra prințesă Bolkonskaia își adusese lucrul de mână într-un săculeț de catifea brodat cu fir de aur. Drăgălașa ei buză de sus adumbrită de o mustăcioară fină era mai scurtă, lăsându-i dinții descoperiți, dar asta o făcea să fie mai fermecătoare când se ridica și chiar foarte fermecătoare când uneori se întindea și se lăsa peste buza de jos. Așa cum se întâmplă mereu cu femeile încântătoare, acest cusur: buza scurtă și gura întredeschisă, părea să constituie fascinația frumuseții ei deosebite. Tuturor le făcea plăcere să se uite la această viitoare mamă frumoasă, sănătoasă și plină de viață, care își purta sarcina cu atâta ușurință și grație. Bătrânii și tinerii plictisiți și ursuzi aveau impresia că încep să-i semene, stând numai câteva clipe lângă ea și schimbând două-trei vorbe. Cine vorbea cu ea și îi privea la fiecare cuvânt rostit zâmbetul luminos și dinții albi, strălucitori, ce se vedeau necontenit, acela credea că atunci era deosebit de amabil. Și toți credeau același lucru.

Mica prințesă, cu pași mărunți, iuți și legănați, ocoli masa cu săculețul de lucru în mână și, aranjându-și voioasă rochia, se așeză pe canapea, lângă samovarul de argint, ca și cum tot ce făcea nu era, pentru ea și pentru toți cei din preajma ei, decât *une partie de plaisir*¹.

– *J'ai apporté mon ouvrage*², spuse ea, desfăcându-și săculețul, adresându-se tuturor în același timp.

– Ai grijă, Annette, *ne me jouez pas un mauvais tour*, se adresă ea amfitrioanei. *Vous m'avez écrit que c'était une tout petite soirée; voyez comme je suis attifée*.³

Ea își desfăcu brațele ca să-și arate rochia elegantă, gri cu dantele, încinsă puțin mai jos de sâni cu o panglică lată.

¹ O distracție (în limba franceză în original)

² Mi-am adus lucrul de mână (în limba franceză în original)

³ Să nu-mi faci vreo farsă; mi-ai scris că-i o serată restrânsă. Uite cum sunt îmbrăcată. (în limba franceză în original)